

Szwarc, Andrzej

"The Vatican and Hungary 1846-1878. Reports and correspondence on Hungary of the Apostolic Nuncios in Vienna", Lajos Lukács, Budapest 1981 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 73/3-4, 418-419

1982

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Wydawnictwo opatrzone zostało zwięzłą przedmową Stefana Kieniewicza, charakteryzującą rękopis i okoliczności jego powstania. Pominęto natomiast obszerniejsze informacje o autorze, z racji dosyć obszernej literatury, która go dotyczy.

A.S.

Lajos Lukács, *The Vatican and Hungary 1846—1878. Reports and Correspondence on Hungary of the Apostolic Nuncios in Vienna*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1981, s. 795.

Książka składa się z dwóch części; pierwsza (s. 7—201) to obszerna rozprawa (zatytułowana „Historical Analysis”), omawiająca dzieje papieżstwa oraz Kościoła katolickiego w monarchii Habsburgów w latach 1846—1878. Daty graniczne, wyznaczające pontyfikat Piusa IX, przyjęte zostały z uwagi na ograniczenia dostępu do archiwów watykańskich. Autora interesuje głównie polityka Stolicy Apostolskiej, którą przedstawia na szerokim tle włoskiego Risorgimento i wydarzeń europejskich.

Drugi wątek to kwestie wewnątrz austriackie: polityka Habsburgów w dobie Wiosny Ludów, reakcji lat pięćdziesiątych XIX w., budowania dualistycznej struktury monarchii i pierwszego okresu jej funkcjonowania. Skądinąd autor sięga nieco dalej wstecz, ukazując tradycje józefinizmu i proces odchodzenia od nich. Sygnalizowane w tytule sprawy węgierskie prezentowane są dosyć wstrzemięźliwie: wielka polityka zdecydowanie wypiera zagadnienia związane z Kościołem katolickim w krajach Korony św. Stefana. Jest to po części wynikiem dokonanej przez Lukácsa selekcji materiału. W omawianej rozprawie wykorzystano oprócz źródeł z Archiwum Watykańskiego także papiery austriackiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych przechowywane w Haus- Hof- und Staatsarchiv w Wiedniu, archiwalia wytworzone przez administrację lokalną oraz dokumenty z węgierskiego Archiwum Prymasowskiego w Esztergom.

Druga część publikacji przynosi 368 raportów i listów. Kilkanaście z nich to instrukcje i odpowiedzi przesyłane do wiedeńskiej nuncjatury przez watykańskiego kardynała sekretarza stanu. Reszta to pisma wychodzące z Wiednia; i tu dokonano daleko idącej selekcji, jako że — jak informuje autor — z okresu objętego jego badaniami dochowało się ich około 10 000 (por. s. 16). Lukács opublikował je *in extenso*; włoskie oryginały opatrzył angielskimi regestami. Przypisy zostały znacznie ograniczone z uwagi na zawartość rozprawy wstępnej, w której m.in. nakreślono sylwetki korespondentów. W tomie znajdują się też podobizny wiedeńskich nuncjuszy i wybitniejszych dostojników Kościoła węgierskiego tej epoki.

Wydawnictwo zawiera kilka poloników. W raportach z 1846 r. jest parę wzmianek o przyłączeniu do Austrii Rzeczypospolitej Krakowskiej (*nota bene* ich treść świadczy o wykorzystywaniu niezbyt wiarogodnych i chyba wyłącznie oficjalnych źródeł odnośnych informacji: nuncjusz Viale pisze, że „klasy pracujące” b. Wolnego Miasta Krakowa z radością przyjęły zamianę tyranii polskiej arystokracji na opiekę rządu austriackiego; por. s. 222). W dwa lata później raporty wspominają marginesowo o sytuacji Galicji podczas Wiosny Ludów. Nie słychać w nich natomiast ech powstania styczniowego; skądinąd do niniejszej edycji weszło stosunkowo niewiele tekstów z lat 1863—1864. Tylko sporadycznie pisywano z Wiednia do Watykanu o sytuacji katolików w Rosji — choć autor stwierdza, że kraj ten, jak również protestanckie państwa niemieckie, znajdowały się w kręgu zainteresowań naddunajskiej nuncjatury. Potwierdzają to zawarte w jej późniejszych raportach informacje i opinie dotyczące pruskiego Kulturkampf.

Wydawnictwo zaopatrzone w indeksy osobowy i geograficzny oraz w mapy przedstawiające organizację terytorialną Kościoła w krajach węgierskich. Nie ulega wątpliwości, że można by sporządzić — przejrząwszy te same źródła — podobny wybór dotyczący spraw polskich.

A.S.

Istvan Deak, *The Lawful Revolution. Louis Kossuth and the Hungarians 1848—1849*, Columbia University Press, New York 1980, stron XXI, 415.

Historyk amerykański węgierskiego pochodzenia, wieloletni dyrektor Instytutu Środkowo-Wschodniej Europy w Columbia University, autor publikacji związanych z problemami dziejów europejskich XX w. w sposób klarowny i konsekwentny ukazuje fundamentalne kwestie genezy i rozwoju rewolucji węgierskiej 1848—1849 r. poprzez poglądy, idee i działalność Kossutha w okresie tej rewolucji i latach ją poprzedzających. W ośmiu rozdziałach (uzupełnionych wstępem i zakończeniem) charakteryzuje narodziny polityczno-społecznego programu Kossutha w latach 1841—1847 oraz próby jego realizacji (i modyfikacji) w toku rewolucji.

Bardzo mocno i przekonująco akcentuje rolę nowoczesnego (faktycznie — egoistycznego) nacjonalizmu w tym programie. Bezwzględny konflikt węgiersko-słowiański przewidywał Kossuth jeszcze przed Wiosną Ludów, ale miał nadzieję, że Węgrzy uzyskają w nim jakieś współdziałanie ludności niemieckiej i rumuńskiej (s. 45). Gruntownie i z wielką sympatią analizuje program społeczno-gospodarczy Kossutha słusznie wskazując, że był podporządkowany celom narodowym, potrzebie intensywnej modernizacji ojczyzny i stworzenia mocnych podstaw ekonomicznych i społecznych dla pełnej narodowej egzystencji Węgrów. Natomiast warto dodać, że zasady polityki narodowościowej zarówno przed, jak w toku rewolucji były przejawem rodzącego się ostrego nacjonalizmu burżuazyjno-demokratycznego i poczucia rosnącego zagrożenia węgierskich maksymalistycznych interesów narodowych ze strony innych ruchów narodowych w krajach Korony Węgierskiej (autor poświęca im stanowczo zbyt mało miejsca). Ukazywana przez Kossutha perspektywa pozytywnie oddziaływała na rozwój węgierskiej świadomości narodowej, ale w sferze programu pozytywnego, rzeczywistego działania politycznego była drogą donikąd. Natomiast słusznie autor charakteryzując ostatni etap krystalizowania programu Kossutha przed rewolucją akcentuje miejsce rabacji galicyjskiej 1846 r. (s. 54 n.) i konfliktów z Chorwatami na sejmie 1847 r. (s. 59) oraz specyfikę tego programu demokratyczno-burżuazyjnego stworzonego przez ziemiańską szlachtę, nie zaś — przemysłową burżuazję (i poczytuje to za słabość czy błąd Kossutha).

Po lakonicznej charakterystyce pełnego triumfu polityki reform stanowiącego pierwszy legalistyczny okres rewolucji (rozdział II) Deak analizuje skomplikowane uwarunkowania, a nade wszystko aktywność radykałów węgierskich z Kossuthem na czele określające ewolucję, „od legalizmu do rebelii”, jaka narasta od schyłku kwietnia do końca sierpnia 1848 r. (rozdział III). Wśród podstawowych kwestii społecznych dynamizujących rozwój rewolucji lokuje (z niejaką przesadą) problem żydowski i udział Żydów węgierskich w radykalnych nurtach ruchu (s. 113—117 i in.). Bardzo lakonicznie charakteryzuje początki antagonizmów między Węgrami a ludnością słowiańską i rumuńską stwierdzając, że przywódcy węgierscy nie próbowali szukać kompromisu z jej aspiracjami narodowymi, gdyż utrudniały to zarówno początkowa euforia z powodu pokojowego zwycięstwa, jak późniejsza świadomość posiadania silnej, narodowej armii. Trudno zgodzić się z niektórymi ocenami rozwoju wydarzeń we wrześniu (rozdział IV), gdzie chyba zbyt wyłącznie